

Eriksvolde – et uafsluttet fæstningsværk?

Af Karen Løkkegaard Poulsen

1. Indledning

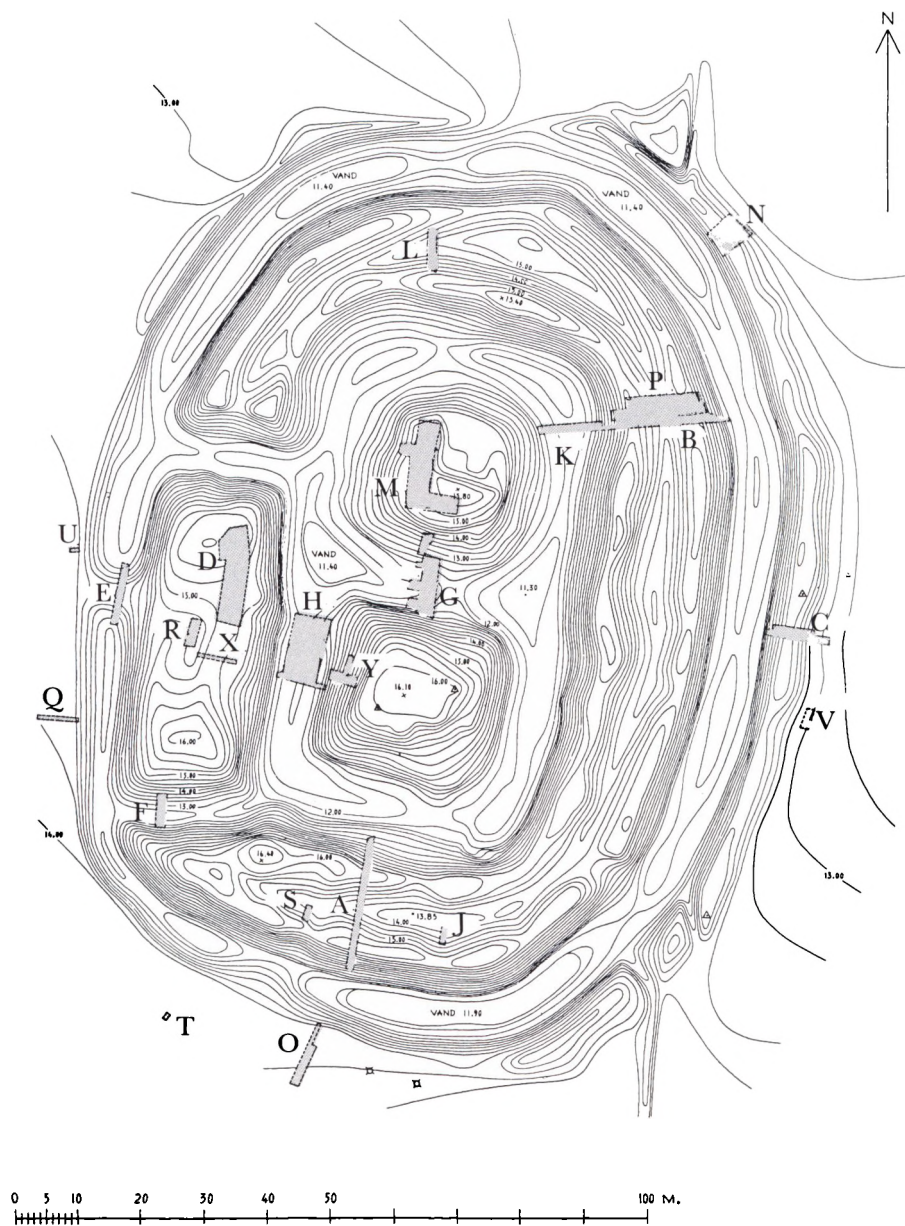
I 1977 iværksatte Hans Stiesdal en udgravning af voldstedet Eriksvolde i nærheden af Maribo (1). Udgravningskampagnen kom til at strække sig over 3½ efterårsmåned, og den blev finansieret af midler fra Storstrøms Amtskommune til bekæmpelse af den ungdomsarbejdsløshed, som allerede satte ind på dette tidspunkt efter 60'ernes og de tidlige 70'eres højkonjunktur (2). En udgravning på Eriksvolde havde længe stået på ønskeseddelen. Ingen historiske kilder placerer voldstedet i nogen begivenhedssammenhæng, og grundlaget for den traditionelle datering til tidligt i det 12. århundrede var derfor spinkelt. Det udgjordes alene af en typologisk bestemmelse af jordværkerne som en dobbeltmotte, parret med en historisk identificering af navnet *Eriksvolde* til Erik Emune, der som hertug havde været lensherre på Lolland (3). Hans Stiesdal ville derfor med en større udgravning forsøge at trænge bag om »det gådefulde voldsted« og prøve at få svar ikke mindst på spørgsmålet om den tidsmæssige kontekst ud fra det kildemateriale, som voldstedets fysiske levn udgør. Den daglige udgravningsleder blev artiklens forfatter.

En snes år tidligere, i 1958, var der bl.a. af medarbejdere fra Lolland-Falsters Stiftsmuseum foretaget en mindre udgravning omkring en mystisk stub, som et tørt efterår havde bragt for dagens lys ude i den indre voldgrav, lige vest for den sydligste af de to borgbanker (»mottes«). Ved udgravningen blev der ikke fundet

den mængde af østersøkeramik, som det havde været naturligt at forvente efter den traditionelle datering. Kulturlaget i voldgraven var i det hele taget uhyre tyndt. Alligevel gav udgravningen spor at gå videre efter: stubben viste sig at være en bearbejdet pæl i et stolpehul; og et enkelt fund, skår af en rhinsk stentøjskande (Siegburg-vare), gav et dateringsmæssigt fingerpeg, men det var for isoleret og fandtes aflejret i for åbne lag til at sige noget afgørende.

Den målsætning, som udgravningen i 1977 tilrettelagdes efter, tog sit udgangspunkt i to hensyn: de videnskabelige behov og karakteren af arbejdskraften. Der valgtes bevidst opgaver, som krævede mange praktiske hænder, fordi arbejdsholdet bestod af ca. 10 unge, 1 arbejdsformand, men kun 1 arkæolog på stedet i det daglige. Den viden, som udgravningen gav, blev derfor selektiv. Der tilvejebragtes en viden om anlæggets konstruktion ved at gennemskære de svære, leropbyggede volde og føre snittene ud i voldgrave samt ved at anlægge andre udgravningsfelter, som krævede flytning af megen jord, bl.a. de udgravningsfelter i voldgraven, der afslørede levn af broer (fig. 1). Desuden resulterede udgravningskampagnen i en velunderbygget og ret epokegørende datering af voldstedet ud fra både stratigrafiske iagttagelser, møntfund, genstandsbestemmelse og ikke mindst dendrokronologi på anlæggets tømmerkonstruktioner, der fastlagde voldstedets anlægstidspunkt til 1342-44 (4).

Fig. 1. Voldstedet Eriksvolde, opmålt af
Flemming Beyer 1976.

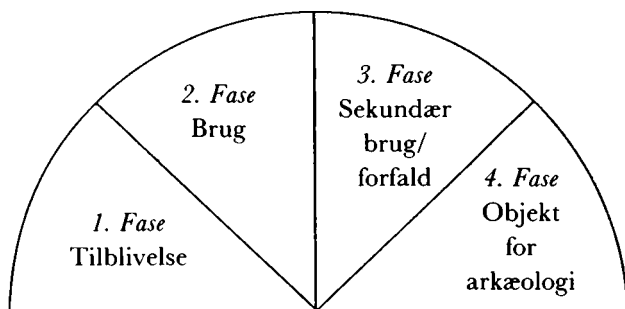

Fig. 2. Epoker i et arkæologisk levns historie (jvf. Ebbesen 1981 fig. 1).

Derimod havde udgravningen ikke til hensigt at skaffe en dækkende viden om fæstningsværkets funktion. For at besvare dette spørgsmål måtte ikke mindst de to borgbankers overflader inddrages i undersøgelsen, først og fremmest den sydlige, som fremtræder ganske intakt. Og dette ville forde et arbejdshold af en anden sammensætning. Et indtryk af de daglige gøremål indenfor borganlægget tilvejebragtes dog bl.a. af den udgravning, som blev foretaget ude langs kanten af den nordlige borgbanke, på én af de strimler, der endnu var velbevaret. En dyb nedgravning – et år fra århundredskiftet, da der afholdtes skovballe på Eriksvolde – har ellers forstyrret størstedelen af denne bankes overflade. Siden 1977 er der ikke foretaget nogen yderligere udgravning på Eriksvolde. Derfor er det materiale, som blev tilvejebragt ved udgravningen i 1977 endnu i dag helt grundlæggende, når anlægget fortolkes, og man bl.a. søger at belyse det spørgsmål, som rejses i overskriften.

Eriksvolde som arkæologisk metodestudie

Forud for fortolkning af ethvert arkæologisk levn, hvad enten det er et anlæg eller en genstand, er en arbejdsproces med en kildekritisk analyse, der består i at ud-

rede, hvornår i det arkæologiske levns historie, de enkelte spor er tilføjet, som levnet indeholder (fig. 2). Hvilke dele hidrører fra tilblivelsen (fase I)? Hvilke er kommet til under brugen: slid, ombygning m.v. (fase II)? Samtidig må også de elementer udskilles, som hidrører fra den tid, da det arkæologiske levn var gået af brug; det kan være spor af forfald, af nedbrydning samt genbrug af materiale eller af selve genstanden/ lokaliteten til andre formål end det, den oprindeligt blev indrettet til (fase III). Alle disse spor vurderes i lyset af den situation, der var omkring undersøgelsen, herunder målsætningen for udgravningen, undersøgelsesmetoden og de praktiske forhold, bl.a. iagttagelsesforholdene (fase IV, hvor levnet er under behandling af fagfolk) (5). Det kan være en umådelig kompliceret opgave at udrede de forskellige epoker af spor, men samtidig er det en forudsætning for en præcis tolkning, at analysen foretages så minutøst som muligt.

I det følgende vil jeg forsøge at tage specielt de særtræk ved Eriksvolde frem til nærmere vurdering, som ved udgravningen især gav anledning til formodningen om, at anlægsarbejdet aldrig blev afsluttet, og analysere dem efter de principper, som netop er skitseret, for at belyse hvor bærekraftigt grundlaget er for denne be-
 tragtning af voldstedet.

2. Et ufærdigt anlæg?

Voldstedets overflade

Den, der går en tur på Eriksvolde, finder ingen steder på jordoverfladen hverken levn af murfundamenter eller nogen markant forekomst af teglstykker. I modsætning til f.eks. voldstedet Grimstrup Slot i den nærliggende Lysemose eller Refshaleborgen på Borgø i Mariibo Sønder sø er der ingen iøjnefaldende spor af de bygninger og tilsvarende konstruktioner, som man må formode, at jordværkerne oprindeligt var projekteret til at

skulle bære; det indgik derfor som hypotese i det faglige oplæg til udgravningen i 1977, at der har været lette konstruktioner af forgængelige materialer: træ, lerklining m.v. Derimod var det som nævnt først under udgravningen, den tanke opstod, at fæstningsværket måske slet ikke var bygget færdigt.

Indgangen

Det var først og fremmest iagttagelserne i felt E, der satte gang i disse overvejelser. Det viste sig, at den smalle indgangsdæmning over den ydre voldgrav mod vest ikke var sekundært anlagt f.eks. i forbindelse med voldstedets anvendelse som forlystelsessted (fase III), men var en original indretning (fase I). Det materiale, den bestod af, var urørt undergrundsler. Hvordan var det muligt, at et færdigindrettet fæstningsværk kunne have en så lidt raffineret adgangsvej? Og tilsyneladende en så usikker? Ser man imidlertid nærmere på forholdene, er det et spørgsmål, hvor megen støtte denne konstruktive detalje kan give til teorien om det ufærdige anlægsarbejde.

Udgravningen ved dæmningen viste, at den var omhyggeligt udformet og ikke består af nogen tilfældig rest af undergrundsler, som man ved anlæg af voldgraven havde ladet ligge. I betragtning af, hvor færdige i udformningen voldstedets svære jordværker i øvrigt fremtræder bl.a. i grundplan (jvf. fig. 1), ville det også have været underligt netop at indstille byggeriet på dette punkt, hvor tilsyneladende kun indgangsdæmningen manglede med sin i forhold til de andre jordværker uhyre lille mængde. I snit fremtrådte dæmningen smukt symmetrisk formet med en hvælvet overflade, hvis højeste punkt midt på var i ca. 13,00 meter over DNN, mens kanterne mod dæmningens lodret afgravede sider, der fortsatte ned til voldgravens bund, var i ca. 12,35 meter over DNN, målt ved over-

fladen af leret. Voldgravens bund var i ca. 11,30 meter over DNN.

Middelalderens borgbyggere har øjensynlig ved afgravning sænket niveauet lidt i forhold til naturlig overflade også på dæmningens højeste parti. Det terræn, Eriksvolde blev anlagt på, var en jævn flade af moræneler, der lå højest mod syd og vest og faldt mod nord og øst. I udgravningsfelterne mod syd var den gamle jordoverflade i ca. 13,50 meter over DNN, mod øst i ca. 13,00 meter; lavest mod nord med 12,75 meter, mens overfladen i felterne nærmest indgangen (Y og X) var i ca. 13,45 meter over DNN. Samtidig har dæmningen været noget længere, da den blev anlagt, end den fremtræder i nutiden. Det markarbejde, der mod vest og sydvest næsten helt har fjernet den yderste voldkrone, har også transporteret materiale ned ad voldgravens kant og delvis opfyldt denne.

Som forholdene var ved udgravningen i efteråret 1977 (fase IV), var det uundgåeligt, at dæmningen måtte virke som et uafsluttet element i anlægget. Der herskede en ekstrem tørke på stedet, idet sommeren var den tredie i en række af tørre, nærmest subtropiske somre. Voldgravene var så udtørrede, at de udgravninger, der foretoges i voldgravens bund, kunne holdes tørre for tilsivende vand blot ved hjælp af en enkelt motorpumpe. Bortset fra et par sumpede områder og nogle få steder med åbent vand var det muligt at færdes i voldgraven. Der var så tørt, at det kunne undre, hvorfor man i middelalderen overhovedet havde gjort sig den ulejlighed at bygge broer som forbindelsesvej fra jordværk til jordværk hen over voldgraven. Siden dengang har jeg ikke noget efterår oplevet, at voldgravene har været så tørlagte. Forår og efterår ses ofte en vandstand i kote ca. 12,00 meter over DNN. Men hvordan var vandstanden i voldgravene, da fæstningsværket var nyanlagt (fase I og II), og hvor gravene

tiltrak overfladevand fra de dengang udrænedede omgivelser? Og hvordan påvirkede den højere vandstand dæmningen og dens funktioner?

Nutidens lollandske landskab er præget af det intensive landbrug og ikke mindst af den effekt, som den gennemgribende dræning har haft. Hvor der før var sumpe, ses nu dyrket mark. Stedvis er reguleringen af vådområder af betydeligt omfang. Som eksempel kan nævnes det historiske udredningsarbejde, som Miljøkontoret i Storstrøms Amtskommune har foretaget som oplæg til et naturgenopretningsprojekt af Maribo Søerne (6). I forhold til vandstanden i 1812 er nutidens vandspejl om sommeren 1,6-1,8 meter lavere i Hejrede Sø og ca. 0,6 meter lavere i Maribo Søundersø. Målet for reguleringen af Maribo søbassinet kan naturligvis ikke uden videre overføres på forholdene i egnen ved Eriksvolde, men tallene giver en fornemmelse af, i hvilket omfang naturen er styret i moderne tid. Det samme giver i små glimt de meddelelser, der findes i den historisk/topografiske litteratur om vanskeligheden ved på fugtige årstider at færdes til vogns i det lollandske landskab i tiden inden landboreformerne. Det er ikke blot vejenes dårlige tilstand, der omtales, men også den forhindring, de mange vådområder udgjorde (7). Én ting er imidlertid vandstandsforhold for få hundrede år siden. I denne sammenhæng er det vigtigere at vide, hvordan forholdene var i middelalderen. Desværre findes der ingen forskning, der kan give håndgribelige oplysninger (8). Derfor må jeg slutte afsnittet alene ved at pege på nogle muligheder.

Forestiller man sig et vandstands niveau ca. 50-60 cm højere end nutidens, hvad der ikke forekommer urimeligt, har dæmningens kanter været vanddækket; kun på dens midterste parti var tørskoet passage mulig, således at adgangen til borgen da foregik ad en ret smal tange, som samtidig var anlagt i så lavt et niveau,

Fig. 3. Fodangel (partisansøm) fundet i felt E ved indgangen til voldstedet. Hver af spidserne har en modhage. Det lille forsvarsvåben (ca. 4,5 cm langt) er konstrueret, så den altid vil stå på de tre spidser og stikke en fjerde opad. Et tilsvarende fund kendes bl.a. på Lilleborg, Bornholm. Foto: Niels Elswing, Nationalmuseet, 1992.

at der var gode overvågnings- og forsvarsmuligheder fra forborgens højtliggende flade. Ved en endnu højere vandstand fra ca. 1 meter over den nutidige har dæmningen været vanddækket og fungeret som et vadested for den, der kendte adgangsforholdene til borgen, men var samtidig kamufleret for andre. Hvis det er sådan, dæmningen var konstrueret til at skulle fungere, må man beundre, hvor raffineret middelalderens borgbyggere har arbejdet med brug af enkle midler.

Til belysning af artiklens hovedspørgsmål er der endnu en detalje, det er vigtigt at trække frem. Fundet af en fodangel ved kanten af dæmningen vidner om, at man mente det alvorligt med forsvaret af indgangen til borgen (fig. 3). Spørgsmålet er, om man ville have

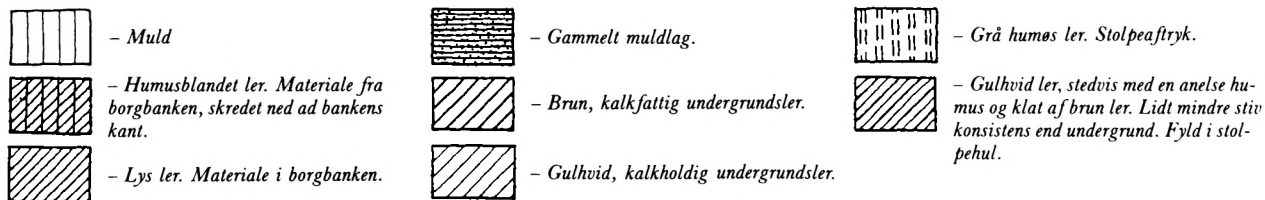
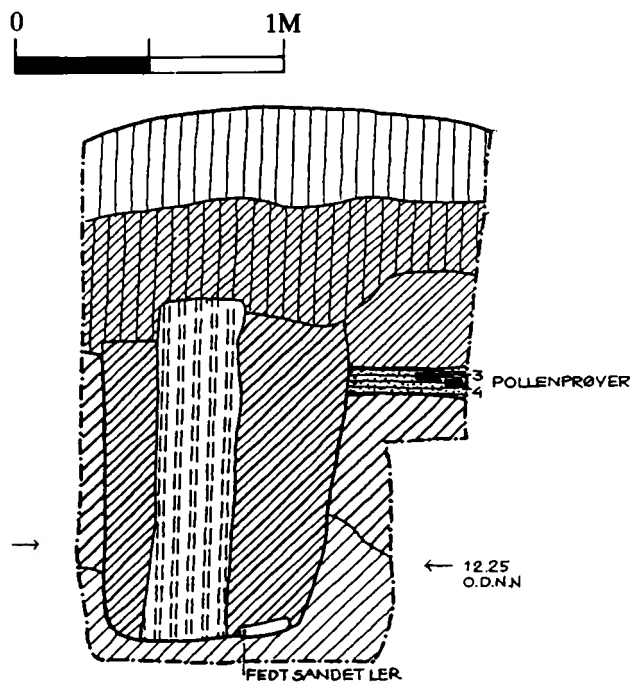

Fig. 4. Stolpehul 7, felt G; brostolpe i kanten af den nordlige borgbanke. Fylden i stolpehullet er den hvidgule undergrundsler i næsten ren form, og det kræver derfor en minutiøs analyse af jordlagene at erkende hullets grænser. Opmåling: K. L. P. Rentegning: Gitte Binnerup, Foto: K. L. P.

armeret en ufærdig adgangsvej til et fæstningsværk, som en ændret politisk situation havde overflødiggjort?

Anlæg på voldkronerne?

Både i den ydre, enkelte vold og i den indre, dobbeltkronede vold blev der søgt efter spor af palisader og

tilsvarende konstruktioner. Det foregik ved en manuel fladeafskovling i forskellige niveauer i de felter, som anlagdes i voldkronerne. Denne undersøgelse foretoges især i den første del af udgravningskampagnen, da fylden i jordværkerne endnu var ret udtørret efter sommeren. Resultatet var negativt. Ingen spor blev påvist,

hverken af stolpehuller, murværker eller konstruktioner af natursten. Også dette blev taget til indtægt for voldstedets ufærdige karakter.

Imidlertid er det et spørgsmål, hvor håndfast iagttagelsen kan fortolkes. Der var forhold i voldstedets fase IV, som kan have været en hindring for at erkende situationen i fase I og II. I de tørre voldkroner var iagttagelsesforholdene vanskelige. Den usædvanlige tørke det år, som kom undersøgelsen i voldgravene til gode, gavnede ikke arbejdet på voldkronerne. Lerjord må have et vist fugtindhold, for at de nuancer, der er i den, træder frem. Derfor kan en manuel fladeskovling på lerbund være problematisk. Under tørre vejrforhold er det ikke muligt at nå at afskovle tilstrækkelig store flader til, at fylde skifter kan erkendes optimalt med den smalle skovlbredde, et håndredskab har. Jorden vil simpelt hen tørre ud, efterhånden som der skovles, og sporene udtørres og fade bort bid for bid (9). Samtidig vil en manuel afskovling i så hård og sej en lerflade, som den på Eriksvoldes jordværker, let skabe en flade med mange små ujævnheder. Også dette slører iagttagelsen. Og ekstremt gode iagttagelsesforhold var der brug for, hvis stolpehuller skulle erkendes i voldstedets jordværker.

Undersøgelserne ved de to broer viste, hvor vanskelige sporene af stolpehuller kunne være at se, når stolperne ikke var under vandlinien, og derfor er gået til. Det gjaldt alle de tre »stolpeløse« stolpehuller i borgbankernes kant, som inddrogtes i undersøgelsen: de to i felt Y, den tredje var stolpe 7 i felt G. Først i snit kunne de erkendes med sikkerhed. De tre stolpehuller blev påvist ved, at det fra de bevarede stolperækker i voldgraven udmålte, i hvilken linie de i givet fald måtte befinde sig, hvorpå der blev gravet ind til dem. Ved den efterfølgende analyse af jordlagene i snittet viste det sig, at hullets grænse tydeligst røbede deres tilste-

deværelse i det øvre, kalkfattige, brune ler, der var blevet gennembrudt ved anlæg af stolpehullet. Det materiale, der var pakket ned i hullet om stolpen, var fra den dybere liggende, kalkholdige, hvidgule undergrundslær i næsten ren form og derfor vanskelig at skelne fra denne del af den urørte undergrund. Kun en anelse humus sås stedvis, ligesom fylden også kunne være iblandet noget af den brune ler. Desuden røbede stolpehullerne sig gerne ved, at fylden var lidt mindre stiv end i den urørte undergrund. Var der stolpespor bevaret, som i stolpehul 7, felt G, stod det som en grå søjle af humusholdigt ler (fig. 4).

Hvis der på voldkronerne har været stolpehuller af samme karakter som de tre i kanten af borgbankerne, er det under de givne forhold tvivlsomt, om de er blevet erkendt i den flade af sekundært lejret undergrundsmateriale, som voldkronerne bestod af. Derimod gav udgravningen sikkerhed for, at der ikke indenfor de undersøgte felter har været konstruktioner af mere solid karakter og uforgængelige materialer; de ville have givet sig til kende ved udgravningen.

Kulturlag i voldgravene

Fundforholdene i udgravningsfelterne i voldgraven, først og fremmest den sparsomme fundforekomst i de store felter H, G og K i den indre voldgrav, har også været med i overvejelserne om fæstningsværkets tilstand, da byggeriet ophørte. Især forholdene i felt H var bemærkelsesværdige. Umiddelbart oven på voldgravens bund af urørt ler lå et recent lag skovmuld: humøst materiale for en stor del bestående af uomdannede blade m.v. Stedvis sås dog som en tynd horisont en humuspåvirkning af leret på overgangen mellem de to lag. Det var det eneste spor af kulturlag, som var til stede; og det var i dette niveau, de få fund blev gjort, som feltet gemte, især af bearbejdede træstykker.

Noget anderledes og mere i overensstemmelse med, hvad man kunne forvente, var forholdene i de to andre felter. Det lag af tilvækst, som var aflejret oven på voldgravens bund og dækket af det recente lag af skovmuld, var omtrent lige svært i dem begge: ca. 0,60 meter.

En forklaring på den aparte stratigrafi i felt H giver et topografisk/historisk værk, som blev genudgivet i 1859 (10). Én af de nye oplysninger, genudgivelsen indeholder i forhold til forgængerens, angår Eriksvolde: »Muurlevninger ere ikke at opdage, uagtet man har fordybet Gravene for at bruge Mudderet til Gjødning. Kun i Bunden af den ene Grav fandt Udg. en Egestolpe, der sandsynligvis er en Levning af en fordums Bro«. Her hentydes formentlig til den eneste bevarede stolpe i den bro, der blev konstateret i felt H. Disse gamle oplysninger forklarer også, hvorfor det netop var felt H, som var rensat for kulturlag. Den del af voldgravssystemet, der var tættest på den dyrkede mark, har været mest udsat for opmudring. Det har straks været mere besværligt at fragte dyndet ud på markerne fra partierne længere inde i skoven, ved felterne G og K. Sammen med de jordlag, der udgjorde den naturlige tilvækst, er også det fundmateriale, som lå i denne del af voldgraven, blevet spredt ud over markerne, hvor det er gået til (aktivitet i fase III).

Derfor må vurderingen af voldgravens kulturlag bygge på undersøgelsen i de to andre felter. I begge fandtes middelalderligt fundmateriale i op til ca. 0,50 meter over voldgravens bund. I felt G var der desuden i skovmulden og den øverste del af fylden ting, som stammede fra århundredskiftets skovballe, hvor der – som lokalt boende har oplyst – var udskænkning på den nordlige, dans på den sydlige borgbanke. De ting fra middelalderen, der blev fundet, var levn af husgeråd, våben o.l.: keramik, stumper af drejede trætaller-

kener, af trætønder, et stykke råmateriale af krondyretak, fragmenter af tegl, et par armbrøstbolte, dyreknogler, lidt trækul m.v. Alt i alt et fundmateriale, som vidnede om ophold og nogen aktivitet på stedet, selv om det kulturindhold, det udgjorde i voldgravens tilvækstlag, var alt for svagt til at kunne tilskrives nogen massiv og langvarig bebyggelse.

Broer mellem jordværkerne

Endnu et element fra felterne H og G er vigtigt at omtale af hensyn til problemstillingen i artiklen: fundet af de to broer. Det giver et fingerpeg om, at anlægsarbejdet var ret fremskredet, når man var nået til den del, der skulle gøre fæstningsværket funktionelt i det daglige. Men noget sikkert argument er det ikke. Den del af den bærende konstruktion, som stod ude i voldgraven, må rent praktisk være funderet i forbindelse med anlægget af voldgraven, mens vandet var opstemmet. Anderledes med tilslutningsstolperne i kanten af borgbanke. De kunne være føjet til senere. Hvorvidt noget af det bearbejdede træværk, som fandtes i voldgraven, stammede fra broernes øvre konstruktion, er ikke afklaret. Derfor mangler et entydigt vidnesbyrd om, at brobyggeriet var helt afsluttet. Vurderingen må bygge på en helhedsbetragtning af voldstedet og ikke mindst på iagttagelserne i feltet på den nordlige borgbanke.

Smedjen på borgbanken

Udgravningen på kanten af den nordlige borgbanke var den eneste del af hele undersøgelsen, hvor søgelyset blev rettet direkte mod de daglige aktiviteter i fæstningsanlægget. Derfor er udgravningsresultaterne fra det felt centrale for artiklens hovedtema, hvis kerne er spørgsmålet om funktion.

Fundene viste, at en smed har arbejdet på dette

vanskeligt tilgængelige sted i fæstningsværket, i en bygning af en let konstruktion: halv- og helfabrikata af armbrøstbolte, jernnagler, hestesko, et øksehovede m.v. er de ting, som var efterladt af denne virksomhed. Desuden var der fund af keramik (uglaseret grågods samt skår med blyglasur), stentøj (bl.a. skår af en Siegburgkande), mønter, en lysepibe til fastbankning på en lodret flade og andre dagligdags ting. Det samlede fundbillede – herunder den store mængde af trækul, som på en del af feltet lå i et lag på ca. ½ meters tykkelse – vidnede om, at det var en virksomhed af betydelig intensitet. Skal fundet bidrage til overvejelserne om, hvorvidt voldstedet var funktionelt, da anlægsarbejdet afsluttedes, er det imidlertid vigtigt at få klarhed over, om smedeaktiviteten hører til voldstedets fase II eller III. Er den sekundær i forhold til den brug borgbyggeriet oprindeligt var projekteret til?

Hvad angår de tidsmæssige forhold, harmonerede dateringen af de 4 mønter fra kulturlagene på borgbanken smukt med dendrodateringen af de seks af brostolperne, som blev undersøgt, og som daterede anlægstidspunktet, idet stammerne var fældet 1342-44. De fire mønter var: en engelsk sterling, Edward I, 1279-1307, en halveret hulpenning fra Hamborg, ca. 1330-1340, mens de to sidste var fra Christoffer den Andens tid, 1320-1332 (11). Tilsvarende knyttede genstandsmaterialet som helhed på borgbanken sig til samme tidsmiljø som fundene fra felterne i voldgravene, og som dér, hvor de nederste lag var uforstyrrede, må antages at indeholde fund fra den tidligste del af fase II. D.v.s. smedens virksomhed og den aktivitet i middelalderen, der som helhed har aflejret spor i voldgraven, syntes ikke at have fundet sted længe efter, at jordværkerne var anlagt. Som det er fremgået, bygger vurderingen både på genstandsdatering med den ret vide dateringsmæssige ramme, det giver, og på den

mere præcise naturvidenskabelige datering, kombineret med møntdatering.

Men hvad med den funktionsmæssige sammenhæng mellem smedens virksomhed og fæstningsværket? Det er svært ikke at hæfte sig ved det militære islæt, der var i fundene af smedede emner og som harmonerede f.eks. med fundet af fodangelen ved indgangsdæmningen og anlæggets karakter som helhed. Naturligvis kan en smed med det formål at frembringe redskaber og våben til brug andetsteds tænkes at have slået sig ned med sit håndværk i en så tidlig del af fase III, at keramikmaterialet endnu var det samme som i fase II. Men det virker lidt søgt. Personligt forekommer det mig naturligst at antage, at voldstedet har været et færdigt anlæg incl. broerne, og at smedens virksomhed hørte til fæstningsværkets brugsfase (fase II).

Enhver udgravning har sin begrænsning med den målsætning, der lægges for den. Jvf. indledningen indgik det i målsætningen for udgravningen af Eriksvolde i 1977 at prioritere undersøgelse af de store jordværker højt, og at lade borgbankerne ligge urørt. Derfor er der ikke noget mærkeligt i, at smedens virksomhed på voldstedet står som et isoleret fænomen, som på nuværende undersøgelsestrin ikke lader sig sætte ind i en harmonisk sammenhæng. Undersøgelsen i felt M på den nordlige borgbanke, var den eneste, der som en slags sondage sprængte målsætningen. Der er således forhold i voldstedets fase IV, der gør det umuligt at komme nærmere med en tolkning.

3. Anlægstid/brugstid/sekundær brug og forfald

Overvejelserne i det foregående afsnit er vigtige, fordi de i deres kerne arbejder med artiklens hovedspørgsmål. De udgør et forsøg på at sondre, hvad der hører til fase I, II og III. For at komme godt rundt om emnet,

vil jeg i dette afsnit foretage tilsvarende overvejelser, men på det samlede fundmateriale fra Eriksvolde.

De genstande, der er fundet på voldstedet, i voldgrave og på jordværker, udgør tidsmæssigt et ret sluttet miljø, som man uden hjælp af naturvidenskabelig datering ville placere i tidsrummet sent 1200-årene og 1300-årene. Den fundhorisont fra århundredskiftet (19./20. årh.), som forlystelselivet på voldstedet efterlod, lader sig klart udskille. Der er kun ganske enkelte fund, som kan være senere end den middelalderlige hovedfundgruppe, fra tiden sent i 1300-årene og inden denne recente horisont. Her kan nævnes en hjulspore med to løse beslag, som blev fundet i 1977 i felt X på forborgen (12) foruden et gammelt fund på Lolland-Falsters Stiftsmuseum: en fragmenteret nyredolk med et godt bevaret, ornamenteret skæfte af ben. Det er anført i museets protokol, at den blev fundet i 1887 på Eriksvolde (13). Ellers er det ting fra det ret sluttede tidsmiljø i middelalderen, som udgør fundene både i voldgrave og på jordværker; det er ting, som rent logisk og teoretisk set må stamme fra enten brugsfasen (fase II) og/eller forfalds/genbrugsfasen III. Som nævnt viser fundmaterialet imidlertid, at der ikke har været nogen videre aktivitet på stedet senere i middelalderen og renaissanceen. Det samme udsagn giver anlægssporene især i felterne G, H og Y med levnene af de to broer. Der er ikke foretaget nogen udskiftning af det bærende tømmer i brokonstruktionerne. Der har ikke været behov for at vedligeholde broerne ud over den tid, de bærende konstruktioner kunne holde. At man alligevel har været interesseret i dog at vedligeholde voldstedet i nogen tid, viser den opmudring, der var spor af i felt G, og som var afsluttet med en fornyet kantbelægning af tørv. Det er således vanskeligt i fundene fra Eriksvolde at få øje på spor af en genbrugs- og forfaldsfase (fase III), som kan knyttes til en senere del

BRUSTOLPER

D 1224 (G, stolpe 1)
D 1223 (G, stolpe 2)
D 1222 (G, stolpe 3)
D 1220 (G, stolpe 4)
D 1221 (G, stolpe 5)
D 1225 (H, stolpe NØ)

BEARBEJDET TØMMER

D 1357 (G25)
D 1355 (H3 A)
D 1356 (H3 B)
D 1354 (H8)

FRAGMENTER AF TØNDER

D 1348 (K6)
D 1351 (K10 B)

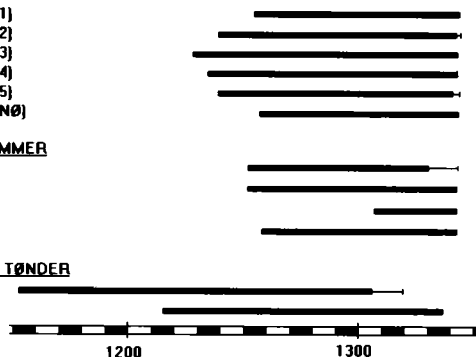

Fig. 5. Dendrodatering af fældningstidspunktet på de 12 daterede prøver af bearbejdet træ fra Eriksvolde. Tønde bunden og -staven er dateret ved hjælp af grundkurver fra Pommeren (Polen); det øvrige træ har sandsynligvis groet i det daværende Sydøstdanmark; det er dateret ud fra grundkurven for Sjælland/Lolland-Falster (14).

af middelalderen og renaissanceen. Fund og anlæg repræsenterer fase II.

Oplysninger om længden af fæstningsværkets brugstid giver også de nye dendrodateringer, som Niels Bonde, Nationalmuseet, netop har foretaget på de dertil egnede fund af træsager, som indsamledes ved udgravningen i 1977 (14). De dateringer, som i 1978 blev foretaget på prøverne fra seks af brostolperne, er der redegjort for tidligere i artiklen. Derudover er 14 stykker bearbejdet tømmer fra voldgraven undersøgt, og af disse er de seks dateret (fig. 5). De fire (D 1354 – D 1357) er fra træ, som blev fældet samtidig med brostolperne, og de må være forarbejdet ved den tømmervirksomhed, som foregik på anlægstidspunktet (fase I). To af prøverne (D 1348 og D 1351) falder derimod ved siden af med en datering på henholdsvis »efter 1319« og »ca. 1336«. Ser man nærmere på det, er det imidlertid en forklarlig afvigelse. Begge disse to træprøver er fra fragmenter af trætønder fremstillet af materiale fra

det europæiske kontinent (se tekst til fig. 5). De har – ligesom mønterne – haft en vis »omløbstid«, inden de blev bragt til Eriksvolde, formentlig i fase II, som emballage for madvarer.

Der er ikke prøver i det dendrodaterede træværk, der knytter sig til senere perioder af middelalder og renaissance, og som sammen med de få nævnte genstandsfund fra den tid kunne antyde en markant aktivitet ved fæstningsværket i en fase III, i en senere tid. Dermed støtter dendrodateringerne de informationer, som genstandsmaterialet gav. Begge typer af datering viser, at den periode, Eriksvolde var funktionsdygtig, kun var kort (fase II). Det samme indtryk giver det svage kulturindhold i voldgravens tilvækstlag samt mangelen på levn af solide bygningsanlæg på jordværkerne.

Jeg kan ikke dy mig for ganske kort også at komme ind på de dateringsmæssige forhold i tiden lige inden voldstedets fase I, da det er interessant, at de spor af en ældre bebyggelse på stedet, der blev konstateret som et brandholdigt kulturlag i felt A under voldkronerne, og som stratigrafisk fastlåste anlægstidspunktet for Eriksvolde, knyttede også dette tidsmiljø til samme keramiske periode som fundene i voldgrave og på jordværker. Laget indeholdt keramik af grågods, stentøj, glaseret lervare, teglstykker m.v. Øjensynlig brændte denne ældre bebyggelse ret kort tid inden, opførelsen af borgen påbegyndtes; måske forsætligt for at skaffe plads til fæstningsanlægget? (fig. 6).

Det ser med andre ord ud som om, at det i det hele taget har været en relativt kortvarig begivenhedsrække, som udgør fæstningsanlæggets historie: det blev opført i den urolige tid efter Christoffer II, da Valdemar Atterdag generobrede riget fra de holstenske grever. Det har kun fungeret i kort tid, og anlægget har tilsyneladende hurtigt mistet sin militære/politiske be-

Fig. 6. Felt A med snittet gennem den dobbeltkronede vold. Levnene af den ældre bebyggelse ses som en mørk horisont, forsejlet af voldkronernes ler. Jordværket i baggrunden er den sydlige borgbanke. Foto: K. L. P.

tydning. Måske er det Eriksvoldes korte funktionstid, som er medvirkende årsag til, at voldstedet ikke findes omtalt i de skriftlige kilder (15). Der er dog en skriftlig overlevering, som måske indirekte giver information om Eriksvolde. Den drejer sig om kirken i sognet, Østoftes Kirke, som blev genindviet 1345 (16). Begivenheden har fundet sted så kort tid efter anlægget af fæstningsværket, jvf. dendrodateringen, at det er nærliggende at se de to begivenheder i sammenhæng. Skønt genindvielser af kirker er registreret rundt omkring i den katolske tid, uden at særlig skæbnesvangre begivenheder har spillet ind, er det fristende at fundere på, hvad der dog er sket i Østoftes Sogn i de år.

3. Katalog

Oversigt over de 23 udgravningsfelter i 1977. Formål med det enkelte udgravningsfelt samt resultatet gennemgås, med særlig vægt lagt på de felter, som er centrale for problemstillingen: Var Eriksvolde et færdigbygget fæstningsanlæg?

Felter igennem den ydre, enkelte vold, ført som snit ned i urørt undergrund

- Felt C. Voldkronen er opbygget af ler fra undergrunden i omvendt rækkefølge af undergrundens. Voldkronen bevaret i op til ca. 1,35 meter over det gamle muldrag.
- Felt O. I dyrket mark. Voldkronen udpløjet, tegnede sig som et op til ca. 20 cm tykt lerlag imellem moderne og gammelt muldrag.
- Felt Q. I dyrket mark. Voldkronen ganske udpløjet. Vestlige kant af voldgraven mellem ydre vold og forborg viste sig i snittet.
- Felt T. I dyrket mark. Voldkronen meget udpløjet. Kunne udskilles som pletter af ler i en horisont mellem det moderne og gamle muldrag.
- Felt U. I dyrket mark. Ingen spor af hverken vold, voldgrav eller vejspor i det lille felt.

Fladeafdækning efter anlægsspor i og ved foden af ydre vold

- Felt N. Afrenset ned til mellem 15 og 25 cm under moderne skovmulds underkant.
- Felt V. Fladeafrensning i flere niveauer, indtil ca. 50 cm under moderne skovmulds underkant.

Ingen anlægsspor påvist i nogen af felterne.

Felter gennem den dobbeltkronede vold, ført som snit ned i urørt undergrund

- Felt A. Ler i omvendt lagfølge af den naturlige undergrunds udgjorde voldkronerne. Sandede horisonter angav her som i de andre snit, både igennem ydre enkelte og den indre dobbelte vold, etaper i arbejdet med opbygningen af jordværkerne. I grøften mellem de to voldkroner ingen spor af vandafleje lag. – Kronen bevaret i op til 1,70 m over gammel overflade. Feltet er med sin stratigrafi central for voldstedets datering: voldkronerne er anlagt oven på et ca. 40 cm tykt kulturlag, løs trækulsmættet fyld bl.a. med stykker af brændt ler

samt askehorisonter. Under den nordlige voldkrone, forsejlet af de trækulsholdige kulturlag, blev snittet en brønd, hvis bund var ca. 2,25 m under den gamle overflade. Forsækning i niveauet over brønden er afrettet under anlægsarbejdet med voldanlægget.

- Felt B. Voldkronerne er opbygget som i felt A og af samme højde over gammel overflade. Det svære brandholdige kulturlag manglede. Skel mellem voldkronernes ler og undergrundens dannede et ca. 15 cm tykt sandet, ret humusfattigt lag med spredte trækulspartikler = den gamle muld. Ud imod voldgraven var dette lag fortykket ved opskovning af gammel muld fra voldgravsarealet. – Snittet forlængedes ud i den indre voldgrav med felt K.

- Felt J. Ca. 22 meter øst for felt A. Gravet for at indkredse udstrækningen af det kulturlag, som voldkronerne forseglede i felt A. Der var kun det gamle muldrag som i felt B.

- Felt L. Viste en stratigrafi, der modsvarer felt B og J.

- Felt S. Ca. 4 m vest for felt A. I princippet samme lagfølge som i felt A. Det svære kulturlag under jordværkerne dog kun ca. 15 cm tykt og med et lille trækulsindhold, men dog med en fin askehorisont ved lagets overflade. Et par fund af keramik gav samme datering af laget som i felt A.

Fladeafdækning efter anlægsspor i overfladen af den dobbeltkronede vold

- Felt P. Nordlig udvidelse af felt B. Fladeafrensning i flere niveauer fra moderne muldunderkant og ca. 20 cm ned i voldkronens ler. Ingen anlægsspor.

Udgravningsfelter på forborgen (det rektangulære jordværk med ret plan overflade, imellem den dobbeltkronede volds to afslutningsender).

- Felt D og R. Fladeafdækning for at søge efter anlægsspor og levn af vej henover forborgens flade. Afrensning i flere niveauer ned til 20-30 cm i jordværkets ler. Ingen spor påvist i lerfladen.

- Felt X. Snit ned i urørt undergrund. Feltet anlagt ved udgravningens afslutning. Kulturlag er indlejret i jordværkets ler. Vanskeligt at tolke, fordi snittet p.g.r. af tidnød ikke førtes igennem forborgen i hele dens bredde. Forborgens top ca. 1,60 m over gammel overflade, 15-16 m over DNN.

Felt vinkelret på indgangen over ydre voldgrav, anlagt som fladeafdækning, senere ført som snit ud i voldgraven, ned i urørt undergrund

Felt E. En dæmning af undergrundsler forbinder forborgen med det ydre voldparti. Der er spor af graveredskaber (trappetrinsformet afgravning) i dæmningens kant; det nederste stykke var afgravet lige og lodret ned og mødte voldgravens bund i en ret vinkel. Dæmningens leroverflade ca. 1,80 m over voldgravens bund, ca. 13,00 m over DNN. Ved kanten af dæmningen fund af en fodangel af jern.

Felter i voldgravene

Felt F. Snit anlagt vinkelret på den smalle voldgravspassage mellem forborg og sydlige afslutning af den dobbeltkronede vold. Voldgravens bund ret flad, u-formet. Tynd horisont af vandpåvirkede lag sås ved voldgravens bund; derover et lag humuspåvirket ler.

Felt G. Anlagt mellem de to borgbanker som fladeafdækning, kombineret med snit ned i urørt undergrund. Voldgravens bund var flad, kanterne af bankerne skød sig skråt ned mod voldgraven. Bunden af voldgraven var ca. 2,40 m under gl. overflade eller ca. 10,65 m over DNN.

Rester af en bro blev påvist. Ude i voldgraven var tre stolpepar. Der søgtes ikke efter stolper i kanten af den sydlige borgbanke, der så vidt muligt frededes for undersøgelse, jvf. målsætningen for undersøgelsen. I kanten af den nordlige borgbanke viste der sig derimod i forlængelse af den vestlige stolperække endnu en stolpe (stolpe 7) 4,75 m fra det foregående stolpepar.

Snit igennem stolpehullerne viste, at de fra bunden af voldgraven er gravet ned i blåleret, da voldgraven stod nyanlagt. Nedgravningsgrænsen til stolpehullet i kanten af borgbanken var i den opkastede lerfyld, som udgjorde borgbanken. Stolpen blev anbragt, da banken var anlagt. Pgr. af den lerflydning, som især har påvirket voldstedets sydvendte lerskrænter, var nedgravningsgrænsen til denne stolpe overlejret af ler med humusindhold. Der blev fundet flere stumper af tovværk, det ene på bunden af et stolpehul. Formentlig har det været i brug, da brostolperne skulle på plads.

Der fandtes pakninger af mellemstore sten på voldgravens bund i nærheden af stolperne, mens enkelte lå nede i stolpehullerne. Stenene er anbragt i voldgraven øjensynlig for at styrke brokonstruktionen. Stolperne var bevaret op til det niveau, som grundvandstanden har muliggjort, og i deres top var kraftig formuldskning i gang. Stolpen i borgbankens kant var kun til stede som et stolpeaftryk. Der blev taget prøver til dendrokronologi fra 5 af stolperne, hvorefter de igen blev sat på plads i stolpehullerne.

Udgravningsfeltet gav vigtige oplysninger om konstruktionen og adgangsforhold indenfor borgen, men af størst betydning er materialet til dendrodatering. Vedr. disse resultater – se Bonde 1979 og 1991. Prøverne har nr. D 1220-1224.

Også for vurderingen af anlæggets funktionstid var der nogle spor: der var ikke tegn på udskiftning i broens bærende konstruktion i nogen af stolpehullerne.

Derimod kunne der udskilles to faser i aflejringerne i voldgraven, som de tegnede sig i feltets østlige væg. De primært aflejrede jordlag på ca. 1 m's tykkelse var fjernet i den sydlige del af voldgraven i et bælte på ca. 8 m mod den oprindelige voldgravsbredde på ca. 13 m. Opmudringen så ud til at være foretaget helt ud til den sydlige kant af voldgraven, mens den mod nord var standset ca. 5 meter syd for den oprindelige voldgravskant. Her sås de første tilvækstlag afgravet i en skrå linie med en kurvatur, som flugtede med den oprindelige kant. Opmudringen kan ikke fortolkes som en forstyrrelse i nyere tid (jvf. Rhode 1859), da den nye kant var forsynet med en tørvebelægning. Også den først anlagte voldgravs kant synes at have haft en belægning af tørv. Men da dette lag har ligget højt over grundvandstand, er tørvestrukturen ikke tydeligt bevaret. Det tegnede sig som et op til 0,25 m tykt lag gråt humøst ler med sand i tynde striber og med jernudskillelse, beliggende umiddelbart oven på den afgravede undergrundsgrænse, op ad begge borgbankers kant. Nordligt i snittet udgik laget fra den stolpe, der var i bankens kant, mod syd var det mere sporadisk til stede og øjensynlig forstyrret af den sekundære opmudring. – I genstandsmaterialet kan de to faser ikke

aflæses. Opmudringen må være foretaget tidligt i voldstedets historie (fase I eller II).

Udgravningen afslørede også fund af tørv i to af de mindre profiler ved stolperne: den ene forekomst var ved den vestlige stolpe, 3. par; den anden i østlige række, 2. stolpe – begge regnet fra syd. Tørven fandtes stykvis i det nederste lag over voldgravens bund, ikke som en sammenhængende belægning; nærmest som om de var flydt ud af oprindelig position.

Felt H og Y. Mellem forborg og sydlige borgbanke blev gravet for at indkredse levnene af den bro, hvis tilstedeværelse var påvist i 1958. Felt H, anlagt som fladeafdækning kombineret med snit ned i urørt undergrund. Felt Y, anlagt som snit og kombineret med fladegravning. Det viste sig, at broen har været båret af 2 par stolper ude i voldgraven (felt H). Den eneste af stolperne, som var bevaret, ragede op af voldgravens bund: en firesidet tilhugget pæl med flad base (dendrodatering nr. 1225 jvf. Bonde 1979 og 1991). De andre var kun bevaret som stolpehuller. Endnu et sæt brostolper blev registreret i kanten af den sydlige borgbanke i felt Y. Ligesom i de tre stolpehuller i voldgraven var der ingen stolper eller stolpeaftryk at se. Stolperne er formentlig trukket op, inden de nåede at rådne.

Ligesom ved broen i felt G blev også disse stolpehuller gravet, da jordværkerne var udformet. Derimod var fylden i felt H ganske anderledes end i felt G, idet der manglede kulturlag (jvf. Rhode 1859).

Felt K. Snit ned i urørt undergrund gennem den indre voldgrav i forlængelse af felt B til den nordlige borgbankens kant. Formålet var at studere lejringsforholdene i voldgraven.

Voldgraven var fladbundet, gravet ned i blåler ca. 2,50 m under gammel overflade, og 10,60 m over DNN. Den første tilvækst udgjorde et 15-20 cm tykt lag blåler med humus, der havde tendens til at samle sig i fine horisonter. Derpå fulgte op til ca. 60 cm over voldgravens bund et lag blåler, blandet med humus, som trods sit ret svage kulturindhold var det fundrigeste i feltet. Der fandtes bl.a. dele af trætønder, fragmenter af drejede trætallerkner o.a. levn fra dagliglivet på borgen. Derover fandtes nedenfor borgbanken et lag lermateriale, nedskredet fra bankens stejlt afgra-

vede og leropbyggede kant. Resten af snittet dækkedes af moderne skovmuld. Der registreredes svage spor af tørv, sekundært lejret som enkelte klatter, ikke som en intakt belægning. Dog kan det muldholdige lerlag med jernudskillelse nær ved voldgravens bund, som blev iagttaget i begge snittets fløje over de to skråt afgravede kanter, rumme de stærkt omdannede levn af en tørvebelægning.

Fladeafdækning på den intakte kant af nordlige borgbanke

Felt M. Indeholdt de eneste levn af en bygningskonstruktion, som blev påvist ved udgravningen. I den sydlige del af det ca. 14 m lange, og ca. 4 m brede felt blev der gravet ned til ca. 0,60 m, i den nordlige del kun ned til 40-50 cm under overfladen. Her anlagdes så i stedet et snit på tværs af feltet, som blev ført ned i ca. 0,80 m under overfladen. Den tilhørende balk blev efterladt intakt. I dette snit var de øverste ca. 0,20 m af lagene moderne muld, derunder sekundært lejret lermateriale fra de jordbunker, som hidrører fra den moderne forstyrrelse i bankens overflade og som mod øst, tæt på forstyrrelsen var sværere end mod vest. Dækket af denne recente lerkappe var et kulturlag, der stedvis udgjordes af ler med et kraftigt indhold af trækul, og som i feltets nordlige del indenfor et ca. 5 × 5 meter stort område bestod af en kompakt og næsten ren forekomst af trækul. Levn af et ildsted med et anlæg af ildskørnede sten registreredes i denne del af feltet. Ved ildstedsresterne og vest herfor fandtes mange jernslag-ger indlejret i trækullet. En række af sten, bestående af flere klynger på 3-5 sten, anbragt på en N-S gående linie, fandtes i feltets østlige del over en strækning på ca. 7 m. Den tolkedes som en række sydsten, hvorpå den ene langvæg i smedjen har været funderet. Trækullet var kun aflejret vest for denne linie. I snittet sås laget at slutte brat ud for sydstensrækken, som således dannede skel i aflejringen. Kun i feltets sydlige del blev underkanten af trækulslaget nået. I snittet havde laget en tykkelse på 0,20 m, mens sondering nordligt i feltet, i de helt kompakte områder af rent trækul, viste en tykkelse på op til 0,50 m.

Felt M var udgravningens fundrigeste, og fundene vidner ligesom kulturlagene om den smedevirksom-

hed, som er foregået. Foruden slaggerne fandtes mange armbrøstbolte, halvfabrikata og færdigforarbejdede, søm, kramper, hestesko, skafhulsøkse, jernbeslag, et ca. 64 cm langt jernspiger foruden lerkarskår, fire mønter, fragment af digel, dyreknogler m.v.

Noter

1. Eriksvolde sb 15, Østofte Sogn, Fuglse Herred.
2. Se Poulsen 1979 s. 5 ff, en gennemgang af udgravningen, dens tilrettelæggelse, resultater m.v.
3. Se Stiesdal 1982 s. 255 og la Cour 1972 om den hidtidige datering.
4. Bonde 1979. Stolperne, der havde både splintved og barkring, anfører Niels Bonde, må være nedgravet i nyfældet stand.
5. Ebbesen 1981.
6. Se Storstrøms Amtskommune 1990 s. 14 ff.
7. Se Christoffersen 1943 og Rasmussen 1866.
8. Venligst oplyst af Karl-Erik Frandsen, Historisk Institut, Københavns Universitet, der som led i studier bl.a. vedr. kulturlandskabet på Falster i historisk tid arbejder med emnet. Studierne har derimod fokuseret de senere århundreder, se Kjærgaard 1991, især s. 25-31, 42 ff om de problemer med høj grundvandstand, der som en del af den økologiske krise gjorde sig gældende ikke mindst i 1700-tallet. Der er dog også arbejdet med problematikken i forbindelse med undersøgelsen af jernalderens kulturlandskab ved Himlingeøje, – jvf. Dalsgaard 1985.
9. Om de særlige forhold ved udgravning i lerjord, se Poulsen 1991 s. 7 og note 2.
10. Se Rhode 1859 s. 570, genudgivet af Friis.
11. Bestemt i 1978 af Jørgen Steen Jensen, Møntsamlingen, Nationalmuseet.
12. Vedr. datering se Norberg 1971.
13. Dolken, mus. nr. 1840, er af Thomas W. Lassen bestemt som en nyredolk. Vedr. genstandstypen og dateringen se Liebgott 1977 og Jensen 1991.
14. Liste over de 12 dendrodateringer efter Bonde 1991.

Brostolper

- Fundnr. G, stolpe 1 vinterfældning 1342/1343 e. Kr. (D 1224).
Fundnr. G, stolpe 2 vinterfældning 1342/1343 e. Kr. (D 1223).
Fundnr. G, stolpe 3 sommerfældning 1343 e. Kr. (D 1222).
Fundnr. G, stolpe 4 sommerfældning 1343 e. Kr. (D 1220).
Fundnr. G, stolpe 5 vinterfældning 1342/1343 e. Kr. (D 1221).

Fundnr. H, stolpe NØ sommerfældning. 1344 e. Kr. (D 1225).
Alle har fuld splint med barkring bevaret.

Bearbejdet træ i øvrigt

- Fundnr. G, 25 ca. 1344 e. Kr. Del af splintved bevaret. (D 1357).
Fundnr. H, 3A ca. 1343 e. Kr. Del af splintved bevaret. (D 1355).
Fundnr. H, 3B sommerfældning. 1343 e. Kr. Fuld splint med barkring bevaret. (D 1356).
Fundnr. H, 8 vinterfældning. 1342/1343 e. Kr. Fuld splint med barkring bevaret. (D 1354).

Fragmenter af lønder

- Fundnr. K, 6 efter 1319 e. Kr. Kun kærneved bevaret. (D 1348).
Fundnr. K, 10B ca. 1336 e. Kr. Del af splintved bevaret. (D 1351).
15. I Yngre Sjællandske Krønike (Olsen 1981 s. 34) omtales, at »Drosten gik med hæren over til Lolland efter Helligtrekonger og belejrede fæstninger der«. En af dem er sikkert Eriksvolde. Rikke Agnete Olsen takkes for henvisningen.
 16. Det er førstebibliotekar Svend Gissel, der med henvisning til dendrodateringerne på stolperne ved Eriksvolde, har gjort mig opmærksom på kirkegenindvielsen i Østofte.

Litteratur

- Bonde, Niels: Eriksvolde – en dendrokronologisk datering. I: Nationalmuseets Arbejdsmark 1979. S. 150-155.
Bonde, Niels: Dendrokronologisk undersøgelse af træprøver fra voldstedet Eriksvolde, Maribo amt. I: Nationalmuseets naturvidenskabelige undersøgelser. Rapport nr. 11, 1991.
Christoffersen, C. V.: Rødby-Femern Ruten gennem Tiderne. I: Lolland-Falsters historiske Aarbog XXXI, 1943. S. 28-32.
la Cour, Vilhelm: Danske borganlæg, 1972, bd 1. S. 182-185.
Dalsgaard, Kristian: Matrikelkort fra 1844 anvendt til rekonstruktion af det udrænedede landskab. I: Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1984 (1985). S. 282-302.
Ebbesen, Klaus: Indledning til en arkæologisk kildekritik. I: Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1981 (1983). S. 160-181.

- Ericsson, Ingolf: Mittelalterliche Burgen und Herrenhöfe in ausgewählten Gebieten des südwestlichen Ostseeraumes – ein neues Projekt. I: Kiel Papers '80, udg. Hermann Hinz 1980. S. 97-120.
- Ericsson, Ingolf: Burgen und Herrenhöfe auf den süddanischen Inseln. Vorstellung und Teilergebnisse eines Forschungsprojektes. I: Medeltiden och arkeologin. Festschrift til Erik Cinthio, 1986. S. 241-256.
- Jensen, Vivi: Mordvåben. I: Skalk nr. 6, 1991. S. 28-29.
- Kjærgaard, Thorkild: Den danske revolution 1500-1800, En økohistorisk tolkning 1991.
- Lieb Gott, Niels-Knud: En gruppe nyredolke fra Randers-egnen. I: Hikuin 3, 1977. S. 257-268.
- Lieb Gott, Niels-Knud: An outline of Danish castle studies. I: Chateau Gaillard 11, 1983. S. 193-206.
- Lieb Gott, Niels-Knud: Dansk middelalderarkæologi. 1989. S. 55, 60-61, 98 og 332.
- Nielsen, Ove H. & Karen Løkkegaard Poulsen: Eriksvolde, et voldsted fra middelalderen. Undervisningshæfte Amtscentralen for undervisningsmidler, Maribo 1983.
- Norberg, Rune: Sporre. I: Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, bd XVI, 1971.
- Olsen, Rikke Agnete: Borgen bygges. I: Skalk nr. 2, 1980. S. 18 ff.
- Olsen, Rikke Agnete (oversat): Sjællandske Krønike. Højbjerg 1981.
- Olsen, Rikke Agnete: Danish Medieval Castles at War. I: Chateau Gaillard IX-X, 1982. S. 223-235.
- Olsen, Rikke Agnete: Borge i Danmark. 1986.
- Poulsen, Karen Løkkegaard: Udgravningen ved Eriksvolde 1977. I: Lolland-Falsters Stiftsmuseums Årsskrift 1979. S. 5-34.
- Poulsen, Karen Løkkegaard: The Excavations at Eriksvolde 1977. Aim and first Results of Three Months Field-work. I: Kiel Papers '80. udg. Hermann Hinz. 1980. S. 11 ff.
- Poulsen, Karen Løkkegaard: en overskriftsløs artikel om udgravningen ved Eriksvolde. I: Archaeological News IX, no 1, s 5 ff Field Notes, rubrikken Denmark. Florida 1980.
- Poulsen, Karen Løkkegaard: Eriksvolde. I: Beboerbladet Østofte og omegn, 1984, nr. 13.
- Poulsen, Karen Løkkegaard: Arkæologisk forskning på Lolland-Falster. I: Maribo Symposiet marts 1990, Landene ved Østersøen – et kulturområde i oldtid og tidlig middelalder, 1991. S. 7-19.
- Rasmussen, Erik: Privatborge i middelalderen. I: Land og by i middelalderen 1986. S. 80-89.
- Rasmussen, A. Kall: Historisk-topographiske Efterretninger om Musse Herred paa Laaland. 1866. S. 11 f.
- Rhode, Peder: Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie. Med en Deel Forandringer, Tillæg og Rettelser paany udg. af J. J. F. Friis 1859. S. 570.
- Stiesdal, Hans: I: Trap Danmark 5. udg., bd IV,3, 1955. S. 842.
- Stiesdal, Hans: Eriksvolde. I: Chateau Gaillard IX-X, 1978 og 1980, 1982. S. 255-264.
- Stiesdal, Hans: Officiella och privata befästningstyper i Danmark: I: Aboa 48, 1984 (1986). S. 18-41.
- Storstrøms Amtskommune: Maribo Sønderø og Hejrede Sø. Økologisk baggrundstilstand. Udviklings- og belastningshistorie. Dec. 1990.
- Vesth, Kjeld Borch: Danske voldsteder. I: Fortidsminder 1985, Antikvariske studier 7. S. 196-255.